

ken på upptagande av någon avgift för de barn, som begagna skolan. Detta ansågs dock kunna medföra hinder för skolgången och avstyrktes. I stället föreslogs att inköp av skolmaterial skulle göras på församlingens gemensamma bekostnad, vilken eventuellt också skulle bestrida underhållet av densamma.

Sedan minimibehovet fastställdes, skulle rotarna själva göra tillskott till dyrbarare material. Skolkassans bidrag till lärarnas löner ansågs bära utgå kvartalsvis. Följande inkomster ansågs kunna påräknas för planens genomförande: Skyddsavgiften eller hälften av bevillningen efter 1:a artikeln Rdr rmt 1034, Förna rektorlönen 375, församlingens andel i länets utskänkingsmedel 250 samt slutligen personell extra uttaxering med 47 öre pr skattskyldig person 1707, s:a Rdr rgs 3366.

Emedan ingen rote borde påtvingas en lärare, till vilken de saknade förtroende, beslöts bifalla forna 13 ambulatoriska rotens begäran att

slippa från sin byskolemästare. Torphytte skoldistrikt anmälde sig vilja antaga till lärare f. d. sågaren Johannes Eriksson, som dock för ändamålet först behövde inövas, till vilket ändamål av skolkassan anslogs 100 Rdr. Sedan man använt halva detta belopp, befanns han efter provläsning mindre lämplig till detta kall, varför det hemställdes, huruvida ej resten kunde få användas till inövande av en annan person. Den från 13. roten avdankade läraren visade sig sedan ingen annan dylik vilja ha, och som han uppnått 65 års ålder beslöts att anhålla få disponera 30 Rdr rmt till honom, ifall han icke kunde få någon enskild skola sig anförtrodd att leva av.

Skolväsendet har sålunda någorlunda kommit i gång inom bergsförsamlingen, och det gäller endast att så småningom söka påbygga och förbättra den påbörjade nya organisationen till folkundervisningens fromma. Härom skall ordas i ett kommande avsnitt av historiken.

UTDRAG UR HISTORIK

RÖRANDE

FOLKSKOLEVÄSENDET

I LINDESBERGS STAD, LINDES- OCH GULDSMEDS-
HYTTANS FÖRSAMLINGAR

UTGIVEN I ANLEDNING AV DEN SVENSKA FOLKSKOLANS
100-ÅRSJUBILEUM 1942.

Å titelvignetten Kvarnabergets skola.

Numera ej i bruk.

Linde Folkbibliotek	
Föru.-n.r.	HANDBOKSAMLINGEN 273
Klassif.	6.2.
Datum	30.1.1947

FÖRORD

Den svenska folkskolans tillkomst torde utan överdrift kunna betecknas som ett reformverk, vilket utövat den allra största inverkan på vårt folks utveckling i såväl andligt som materiellt avseende. Svårigen skulle man exempelvis kunna tänka sig de senaste årtiondenas väldiga expansion på det ekonomiska området, ifall folkets breda lager saknat de grundläggande färdigheterna i läs- skriv- och räknekonsten. Då denna institution i år kan fira 100-årsminnet av sin tillblivelse har givetvis i anledning härav ett antal historiker av skilda författare utarbetats. En mycket omfattande sådan har med statsbidrag utgivits i 5 delar av Sveriges allmänna folkskollärare förening bärande titeln »Svenska folkskolans historia». Till detta arbete hänvisas de, vilka önska en djupare inblick i det omfattande ämnet. Då sålunda redan föreligger ett gediget och av sakkunniga redige-

rat verk, kan det måhända för någon förefalla överflödigt att kommittéerade från Lindesbergs, Lindes och Guldsmedshyttans församlingar för ett gemensamt firande av jubiléet bifallit mitt förslag att söka åstadkomma en skildring av äldre skolförhållanden även på vår ort. Uppgiften har emellertid av mig tänkts förverkligad på så sätt, att åt fackkunskapen överläts att ge de stora grundläggande synpunkterna, medan denna nu föreliggande axplockning ur gamla protokoll och handlingar får fylla den mera blygsamma uppgiften att ge små glimtar belysande huru folkskoleväsendet lokalt skapats och vidare uppbyggt. Under förhoppning att även ett dylikt i all anspråkslöshet åstadkommet kort sammandrag av ortens skolors historia skall fylla en uppgift överlämnas härmed detta lilla arbete till församlingsbornas tjänst.

Lindesberg den 1 juni 1942.

G. O. Lindström.

LINDESBERGS STAD

I.

Första sammanträdet.

Då Lindesberg i år deltagit i det allmänna firandet av den svenska folkskolans hundraåriga tillvaro, får detta icke tolkas så, att redan år 1842 den nya skolformen debuterade i vår stad. En övergångstid av 5 år var nämligen medgiven i det kungl. brevet av den 18 juni 1842, vari dylika skolors inrättande anbefalldes. Det får därför anses vittna gott om de dåtida styrandes intresse för folkbildningens höjande, att man icke utnyttjade hela denna respittid utan grep sig venket an redan 1845. Säkerligen funnos dock skattedragare i samhället, vilka ansågo dessa nya utgifter skäligen onödiga, då man sedan gammalt klarat sig med en annan billigare tingens ordning. Skolväsen saknades nämligen ingalunda i Lindesberg före denna tid. I kyrkoarkivet bevaras skolräkenskaper redan från 1700-talet. Det nytillkomna var emellertid undervisningens obligatoriska karaktär, samt att den även skulle omfatta de grundläggande färdigheternas inhämtande.

»Skol-directionens» första protokollförda sammanträde ägde rum den 30 jan. 1845. § 1 andas en viss misslynthet, som framgår av följande citat: »Förklarade hr Andre Lantm. C. A. Ljungdahl sig väl villig att detta år besväret med Skolmedlens upp-

börd hafva, på sätt å allm. Rådstuga d. 13 nästl. Maj beslutadt blef; men vägrade att allt framgent och årligen denna uppbörd om händer hafva. Utan finge Stadsboerne tourvis detta besvär sig påtaga, eller och annan öfverenskommelse om bemälte uppbörd träffa». Tänk om vi sena tidens lindesbergare skulle bli kommanderade att i tur och ordning sitta uppe på drätselkontoret och ta emot skattemedel. Lantmätarens ovilja att år efter år fungera som oavlönad skolkassör måste man dock söka förstå.

Lärlön på 33:16 Rr. Bco.

I nästa paragraf göres en kalkyl över huruvida för handen varande tillgångar skulle förslå till skolans igångsättande och vidmakthållande. Man kom då till det nedslående resultatet, att det skulle komma att fattas Bco Rd. 9:24, således nära 14 kr. i nuvarande mynt. Av 517 i staden skatteskrivna personer kunde förväntas maximum 64:28. Utgifterna skulle däremot draga hela 74 rd. banco. Därav beräknades veden under ett år till 10:32, hushyran till 30:— och skollärarens avlöning ur kassan till 33:16, allt i Rr. Bco. Visserligen utgjorde detta icke dennes hela lön, men att förmånerna ej i större grad frestade till vällevnad fingo nog den tidens skolmästare tidigt erfara. En riksdagsman på denna tid lär ha yttrat i riksdagen, att

lärarnas löner ofta voro sämre än en daglönares.

Sedan de ekonomiska svårigheter-na sålunda konstaterats, övergick man på detta första sammanträde till att söka utarbeta ett reglemente för skolan. Härvid anmärktes inledningsvis, att vad skolans egenskap beträffade, borde denna för att svara mot sitt ändamål sättas i närmaste sammanhang med härvarande större stadsskola samt nattvardsskolan. Den borde således icke bli något annat än en lägre folkskola eller småbarnsskola, där barnen beredas att mottaga den fullständigare undervisning som i rektorsskolan och i nattvardsskolan meddelas. Därtill ansågs behöfligt endast de undervisningsämnen som i Kongl. Stadgan om Folkundervisningen i Riket § 7 föreskrives. Vad läraren beträffade vore en i barnundervisning kunnig och van person både med kristligt sinne och rättskaffensandel av nöden. Dock ansåg man sig i detta lilla samhälle, där så många obemedlad hufvader finnes, icke kunna nöjaktligen avlöna en skollärare med den högre kuskapsgrad, som i den kungl. stadgan om folkundervisningen föreskrives. Ej heller ansågs en så beskaffad lärare härstädes alldeles så nödvändig, alldenstund en rektorsskola finnes att tillgå. Finge man blott en som med nödiga moraliska egenskaper förenar förmågan att i de uti Kongl. stadgans § 7 uppräknade lärcämnena försvarligen undervisa, så vore ändamålet med denna skolintättning vunnet, förklarar slutligen. En så beskaffad lärare ansåg man till sist borde kunna avlönas lägre än vad

kungl. förordningen föreskreve. De goda moraliska kvalifikationerna syntes sålunda för hundra år sedan icke ha åsatts något större penningvärde. Förut omnämnda 33:16 ansågs skäligt pr år. Medräknades de 4 skilling bco pr vecka, som varje skolbarn hade att erlägga, ansågs lönen förutom fritt husrum och vedbrand komma att stiga till Bco Rr. 100 pr år för 8 månaders läsning uti stadsförsamlingen.

Bön och psalmsång avslutade dagen.

Slutet på detta protokoll upptager ett längre förslag till reglemente för den nya skolan. Då det förra ju måste anses som Lindesbergs folkskolas tidigaste urkund och därför av största intresse återges ur det samma åtskilliga citat. Skolstyrelsen skulle bestå av 6 ledamöter med kyrkoherden eller hans ställföreträdare som ordf. Den var beslutsmässig endast om minst två ledamöter jämte ordf. voro närvarande. Varje barn tillhörande stadsförsamlingen som fyllt 6 år är berättigat att intagas i skolan. Önskas inträde före denna ålder avgör ordf. detta. Skolpliktiga barn, vilka ej anmält sig till inträde, eller inskrivna barn, vilka av föräldrar eller målsmän avhållas från att besöka skolan utan att inneha nödiga kunskaper skulle behandlas efter vissa angivna paragrafer i den kungl. stadgan. Föräldrar eller målsmän till barn ej tillhörande stadsförsamlingen borde utom den vanliga avgiften till läraren även erlägga en särskild avgift till skolkassan. Storleken skulle rättas efter vederbörandes ekonomiska tillgångar. Läraren ha-

de rätt lyfta betalning även för de dagar barnen olovligen uteblevo från undervisningen. För de fattiga barnen svarade fattigkassan. Ett särskilt förhör skulle av stadsskolans rektor anställas med barn, som önskade avgå till denna. Han kunde förvägra avgång från folkskolan tills föreskrivna kunskaper voro inhämtade. För dem som avgingo utan att överflytta till den högre läroanstalten gällde särskilda regler.

Den årliga skoltiden borde indelas i tvenne terminer. Vårterminen skulle börja i febr. och sluta vid midsommar med en veckas ledighet vid påsk. Höstterminen borde sträcka sig från början av sept. till början av dec. Varje söckendag vare lärjungarna samlade i lärummet kl. halv nio f. m. heter det, då bön i lärarens närvaro förrättas. Härtill skulle anslutas psalmsång och bibelläsning, vartill förnämligast nya testamentet och Davids psalmer borde användas. Denna förrättning skulle vara avslutad kl. 9, varefter den övriga undervisningen fortsätter till kl. 12. På eftermiddagen undervisades från kl. 2 till 5 den ljusa årstiden och 1—4 den mörka undantagandes dag före sön- och helgdag. Till avslutning varje dag bön och psalmsång.

Undervisningen skulle omfatta: Ren och flytande innanläsning av svenska språket, så väl latinsk som svensk stål. Religionskunskap och bibl. historia. Kyrkosång för dem som ha anlag. Skrivning och de fyra räknesätten i hela tal. Däremot sparnar man förgäves efter anvisningar att klippa pappersgubbar för inklist-

ring i arbetsböcker och andra dylika moderna påfund, vilka säkerligen de gamle skulle betecknat som rena styggelsen.

Vörndnad för religionen.

Växulundervisningsmetoden skulle användas, då barnantalet gjorde det nödvändigt, dock ej beträffande katekesens förklaring, vilken läraren själv måste ombesörja. Redan för hundra år sedan synes man ha insett det själlösa rabblandets avigsidor att döma av kap. IV § 4, där det säges att lärarens omsorg bör vara att barnen vinna säkerhet i innanläsning men likaledes också, att de icke blott i minne utan även med förstånd fatta vad dem meddelas. Barnen borde vänjas att på innehållet fästa uppmärksamhet.

§ 5 återges i sin helhet såsom ett prov på dåtida vörndnad för religionen. »Christendom vare Skolans förnämsta läroämne. Deruti skola alla barn, äfven de som med Skolans alla öfriga läroämnen sysselsättas, dagligen undervisas; och beflite sig Läraren framför allt om ett så fattligt och allvarligt sätt att undervisningen i Christendom meddela, att dess huvudsanningar må djupt intränga och fästa sig i barnens både förstånd och hjärta, hos dem väcka och nära en sann tro, och genom denna tidigt visa sitt välgörande inflytande på barnens tankar och gerningar».

Vid början av varje månad skulle repeteras vad föregående sådan inlärts varvid om möjligt någon av prästerskapet borde deltaga i förhöret åtminstone beträffande kristendomsundervisningen.

De äldre eleverna skulle bevista söndagens gudstjänst.

De barn som uppnått nio års ålder, och under den blidare årstiden även de yngre, skola sön- och högtidsdagar bevista högmässogudstjänsten. Allmän befrielse må endast under den kalla årstiden medgivnas av läraren. Under gudstjänsten, varunder även denne skall vara närvarande och öva tillsyn, böra barnen begagna dem anvisade platser. Denna passus i det nya reglementet kanske inte föreföll de unga disciplinerna så värst tilltalande. Redan att bevista en av dåtidens vanligen långgrandiga och utdragna predikningar kändes säkerligen påkostande i denna ålder. Att så därtill vara nödsakad att lyssna med spänd uppmärksamhet på desamma för att undgå karbasen vid det efterföljande förhöret, minskade nog icke obehaget. Enligt en uppgift funnen i en gammal tidskrift från 1800-talet skulle dock även skolbarnen ibland ha haft sina små glädjestunder i Lindes kyrka. Det var söndagen efter en spöslitning, då delikventen skulle stå i kyrkan under högmässan och skämmas. Då lära ungdomarnas bänkar utan knot ha blivit fyllda till sista plats. På lördagseftermiddagen fingo enligt samma källa skolbarnen fritt för att kunna bevista exekutionen. Det ansågs mycket uppfostrande för de unga. Nu bortgångna gamlingar berättade för mig på sin tid huru publikdragande dessa bestraffningar i gatan mellan kyrkan och prostgården voro. Många fingo i trängseln ej tillfälle att se offret utan måste nöja sig med att åhöra skriken. Man tor-

de utan minsta tvivel kunna anta, att folkskolans lärjungar trängde sig fram till en »bra» plats i folkhoppen.

Vid varje termins slut skulle i skolstyrelsens närvaro anställas offentlig examen, varvid från predikstolen skulle inbjudas föräldrar och målsmän att närvara jämte övriga som nitälskade för ungdomens bildning och kristliga uppfosttran. Samtidigt skulle de som åtnjutit undervisning hemma undergå offentligt förhör. Förteckning över barnen med utsatta betyg skulle överlämnas till styrelsen. Funnes tillgång till belöningar skulle dessa efter styrelsens beslut och i samråd med läraren omedelbart efter examen utdelas.

»Varit litet pirum mest hela dagen».

På läraren ställdes stora krav redan för hundra år sedan, vilket framgår av nedanstående utdrag ur kap. V i förslaget till reglemente. Denne skulle behandla sina lärjungar med milt allvar och söka bibringa dem en noggrann, fullständig och levande kunskap i de läroämnena, i vilka han undervisar. Vidare borde han söka uppfosttra dem till gudsfruktan, laglydnad, flit och ordentlighet och »med sitt eget exempel deruti föreläsa». Vidare skulle han under lärotimmarna alltid vara närvarande från början till slut och leda barnens arbete. Sådant synes oss självklart men bör ses i belysning av den tidens förhållanden. I en dagbok förvarad i härvarande museum förklarar sålunda en gammal byskollärare öppen hjärtligt på ett ställe: »Varit litet pirum mest hela dagen». Då

Barnen skulle »utan onödiga omvägar hem återvända».

I en särskild paragraf redogöres för bestraffningar. Dessa skulle verkställas av läraren efter eget samvetsgrant beprövade enligt följande alternativ: varning, nedflyttning för dag eller vecka, avskild plats eller lämplig aga. Skulle genom dessa medel bättring ej vinnas skulle saken anmälas till skolstyrelsen för vidtagande av lämpliga åtgärder.

Inte ens på hemvägen från skolan fingo barnen slippa föreskrifter. »Barnen vare förbundne att såväl på vägen till och ifrån Skolan, som derstädes under hvilotiden, undvika allt kiv; icke på något sätt skada eller förfång göra; och efter arbetets slut, utan onödiga omvägar, hem återvända. »Även skulle de infinna sig på anvisat rum i kyrkan vid gudstjänstens början och densamma med stillhet och andakt bevista.

Slutligen stadgades att detta reglemente jämte av styrelsen godkänt schema alltid under lästerminerna skulle finnas uppspikat, och skulle vid varje termins början reglementets bestämmelser om disciplinen uppläsa för barnen.

»På det denna undervisningsanstalt snart måtte medföra någon nytta» beslöts till sist att den allmänt välkände och i växelundervisningen inövade skolläraren Johannes Jansson från Aspa skulle å allmän sockenstämma föreslås till vikarierande lärare. Vidare uttalades, att då han tjänstgjort en tid och blivit av stadens invånare noggrannare känd, skulle man möjligen med förord sän-

huvudsaken de första åren synes ha varit att få en tillräckligt billig lärarekraft är mycket möjligt, att skolstyrelsen ibland fick pruta på sina höga ideal i somliga skoldistrikt. Precis som i våra dagar skulle noggranna anteckningar av olika slag göras i journaler och tillsyn övas över inventarierna i skolan.

Barnens åligganden klargöras i nästa kapitel. De skulle visa läraren lydnad »och med undergivenhet emottaga dess förmaningar, varningar och bestraffningar». Det ålåg dem att i sitt uppförande iakttaga sedlighet och anständighet och i sina arbeten flit och ordentlighet samt fridsamhet och välvilja mot sina kamrater och jämnåriga. Varje läsdag borde de på föreskriven tid infinna sig i skolan, rena och efter sina tillgångar snyggt klädda. Med ordning skulle de där intaga sina platser och »i stillhet avbida Lärarens ankomst» samt fästa hela sin uppmärksamhet på det arbete, vilket de under arbetstiden förehade. Den som flera gånger under terminen utan förfall uteblivit eller visat större eller fortfarande lättja, osedlighet eller oordentlighet skulle vid examen varnas av styrelsens ordf. och vara utestängd från erhållande av premium.

Barnen skulle med försiktighet och varsamhet handha alla skolans tillhörigheter och ersätta av vårdslöshet uppkomna skador. Då knivar troligen icke på denna tid ingick i en skolpilts normalutrustning är mycket möjligt, att inventarierna av trä voro mera skyddade än i ett senare skede.

da honom till Västerås för att undergå i skolstadgan föreskriven examen.

Genom det stora omfånget av detta första protokoll får man oväntat rikhaltiga detaljupplysningar under vilka omständigheter Lindesbergs folkskola började sin verksamhet, och huru dess grundare tänkte sig den blivande undervisningen. Möjligen kan man antaga att det vidlyftiga reglementets många bestämmelser utgjorde långods från andra orter och ej utformats av styrelsens medlemmar, men genom att dessa gillat de däri framförda synpunkterna, har dock denna skolans första urkund sitt stora intresse. Mycket av det stadgade skulle med smärre förändringar kunna användas ännu i denna dag. Misstänkans kan dock, att kapitlet om skolbarnens uppförande efter en tids erfarenhet fick rubriceras enbart som beskrivning på en i praktiken obefintlig mönstergosse. Ingen normalt funtad skolpilt torde ens på denna tid ha i stillhet avbidat lärarens ankomst. Förmodligen användes minuterna väl till avsändan-

1845—1875

I det inledande avsnittet av denna historik har mera ingående behandlats de närmare omständigheterna kring Lindesbergs stads folkskolas tillblivelse år 1845. Genomgåendet av de följande årtiondenas protokoll och handlingar ge icke några sensationella synpunkter utan fastmer en bild av den grå vardagens löpande ärenden och små men stundom rätt besvärliga bekymmer. Mest sådana rörande ekonomi. Då

de av diverse papperstussar ut i skolsalen eller eventuellt annat ofog, som kunde vara modernt för ett sekel sedan. Den anbefallda fridsamheten och välviljan mot jämnåriga berodde säkerligen till någon del på huruvida dessa voro under- eller överlägsna i styrka.

De senare fingo nog vara i fred. Ganska osannolikt är även antagandet, att de unga disciplinerna på rasterna eller på hemvägen ej skulle tillåta sig något kivande, eller att de skulle gå raka vägen hemåt, ifall något intressant försiggick i en annan del av staden. Efter ett sekels förlopp ha vi numera sinne för, att barn äro barn, vilkas uppträdande ej bör bedömas efter samma grunder som de vuxnas. En liten mönstergrabb som stillsamt promenerar av och an på skolgården ängsligt väktande sig för att eventuellt överträda någon paragraf i ordningsstadgan är ej i tidens smak. Det skall vara liv och fart över barnen, vilket ej utesluter att uppträdandet ändå kan vara hyvsat och städat.

och då genomföres emellertid en liten reform, obetydlig kanske i och för sig men dock tillsammans med många liknande bildande underlaget för den högt utvecklade organisation dagens folkskola utgör, jämförd med sin föregångare för ett sekel sedan.

15 okt. 1845 är man åter församlad för att diskutera ekonomi, i det man överlade om huru de bristande tillgångarna för bestridande av omkostnader till stadens skolverk skul-

le kunna fyllas. Borgmästaren Salomon Rubin lovade emellertid att för stadens innevånare tillkännagiva detta förhållande och söka skaffa anslag ur någon av stadens kassor och ved från stadsskogen. Även väcktes förslag att utsända en insamlingslista, enär flera av stadens bebyggare lovat lämna enskilda bidrag »till detta goda ändamål, nämligen de ungas undervisning och uppföstran», som det så vackert heter i protokollet. Nästa år klagas över att de redan 1844 uttaxerade skolmedlen ännu ej influtit till fullo, varför beslöts indriva de samma genom laga stämningar. Vaktmästaren erhöi 1 rdr Bco för besväret att springa med insamlingslistan för de frivilliga bidragen. Borgmästaren lovade godhetsfullt att för detta år utskriva uppberdslistorna för skolmedlen, varefter skollädsledamöterna i tur och ordning skulle göra det samma. 1846 återfinnes för första gången ett namn, som sedan skulle ofta återkomma, nämligen dåvarande ynglingen C. A. Ekman, vilken önskade vikariera för läraren Jansson, som ämnade begiva sig till Västerås seminarium. Beslöts »antaga besagde Ekman i det hopp, att han ehuru ung skulle med någon ledning kunna sköta det ansvarsfulla kallet, då han ständigt varit känd för ett stilla och stadgat uppförande». Enligt utsago av hans elever fick dock uttrycket »stilla» ej fattas i bokstavig mening. Hans förmåga att aga disciplinerna lär ha varit rent virtuosmässig. Då ingen sökande anmälde sig till den annonserade läraretjänsten måste stadsförsamlingen lämna

honom understöd till genomgående av seminarium mot förbindelse att söka plats härstädes.

För en nutida granskare av de gamla protokollen förefaller det nästan som om folkskolan i Lindesberg under sina första år styrdes av någon slags robot i stället för av styrelsen. Inget sammanträdet hölls exempelvis mellan 24 juli 1846 o. 28 juni 1849. På tre år borde väl alltid något litet diskussionsämne förelegat. Formalismen satt i högsätet även då. Ekman valdes, trots sin omyndighet, till ordinarie lärare tack vare att medtävlaren ej bifogat åldersbetyg och sålunda var ur leken.

År 1852 föreslås att söka få något med av ett nyligen beviljat statsanslag till bidrag åt skollärare. I ansökan skulle betonas att de årliga skolutgifterna uppgingo till 200 Rdr Bco, och att de uttaxerade skolmedlen ej kunde indrivas utan exekutiva åtgärder, vilket måste anses bevisa en övertygande fattigdom i denna lilla församling, heter det. Ytterligheterna beröra varandra. I våra dagar brukar det istället ligga oss i fatet här i Lindesberg vid ansökningar om statsbidrag, att vi ha det för bra ställt. Förmodligen voro dock andra kommuner ändå fattigare, ty begäran om statshjälp avlogs. 20,000 Rdr Bco var ju heller inte mycket att fördela på ett helt rikets skolor. Efter förnyade försök lyckades man dock till sist utfå 26 rdr och 32 skilling Bco. Då de uttaxerade skolmedlen vanligen ej inflöto förrän efter årtal uppstod 1855 tanken att hädanefter uppta

dem i samband med kronoskatten. Den stadgade veckoavgiften av 4 skilling pr barn befanns så småningom mindre lämplig, enär den förebars som skäl av föräldrarna att låta dem slippa sända barnen till skolan. I stället uppkom tanken på en förhöjd taxering.

18 sept. 1856 skymtar för första gången nuvarande kommunala mellanskolans byggnad i papperen. Stadens utskänkningsbolag meddelar nämligen skolstyrelsen, att den hade för avsikt att uppföra en byggnad av masugnsslugg, vari stadens folkskola skulle kunna inrymmas och bifogar ritningar.

1858 upplyses domkapitlet om, att de samlade skolutgifterna pr år nu uppginge till 500 Rdr Rmt, därav lärarlön 400, hyror 80 och diverse 20 Rdr.

Spritbolaget den enda institution, som hade god ekonomi.

1860 brottades man ånyo med finansiella bekymmer. På grund av anskaffad ny tidsenlig skolmaterial har uppstått en brist på 50 Rdr Rmt. Man enas om att söka erhålla del av staden tillfallande avgifter för försäljning av spirituösa drycker. Spiritbolaget synes i äldre tider ha varit den enda institution i Lindesberg, som kunde glädja sig åt god ekonomi. Samtidigt behandlades en fråga om inköp av ett orgelharmonium att begagnas i kyrkan under orgelombyggnaden. 4 stadsbor hade erbjudit sig att deltaga i kostnaderna mot villkor att de i folkskolan finge bedriva enskilda andaktsövningar. Styrelsen sade sig ej kunna utlova så-

dant tillsånd på egen hand utan att först fråga spritbolaget, som bekostat skolhuset, men ville ej ens tillstyrka förslaget av fruktan, dels för skador å skolrummet och dess material, dels för möjligen uppkommande ordningar av folksamlingar i staden samt in på aftnarna. Tydligt fick på denna tid likhetstecken icke sättas mellan enskild och stilla andakt.

Läraren erhöll varning för hård aga.

12 maj 1860 har man att behandla ett ärende av mera allvarlig beskaffenhet. Ett skolbarn Charlotta Eugenia Lindquist hade efter kort sjukdom avlidit, sedan läkaren funnit symptom på något yttre våld föreligga. I anledning av några skolbarns yttranden hade misstanke uppstått, att flickan dagen före sin död blivit av läraren agad på ett sätt som kunnat vålla sjukdomen. Förhör hade hållits, dels med läraren Ekman, dels med några av skolbarnen. Den förre hade därvid bestämt förklarat, att han icke ifrågavarande dag agat nämnda elev, eller om det skett, detta varit av en så obetydlig beskaffenhet, att han icke hade det i minnet. Av skolbarnen hade några intet sett, medan andra däremot samstämmigt berättat, att Ekman den 8 maj då flickan Lindquist, stående i en tabellcirkel, vid ett tillfälle visat bristande uppmärksamhet, gått dit och givit henne ett dock icke mycket hårt slag på huvudet med flata sidan av läroboken i geografi. Ordföranden upplyste i detta sammanhang om, att en allmän klagan bland barnens föräldrar förelåg över att Ekman vid andra tillfällen skulle ha utdelat aga på ett olämpligt sätt. Styrelsen tog nu

saken i övervägande och enär ett slag av läroboken i geografin (helst enligt vad ordf. nu upplyste denna utgiven av Winge, var en liten tunn bok och det exemplar Ekman använde vid tillfället endast var häftat) icke rimligtvis kunde medföra några svåra följder, fann styrelsen Ekman här för icke kunna ställas till ansvar. Vad åter beträffande den klagan som i övrigt försports över Ekmans sätt att behandla barnen, ansåg styrelsen nödigt, att han därför allvarligen erhöle varning, varför styrelsen nu anmodade ordf. att Ekman påkalla och honom å styrelsens vägnar honom en sådan varning meddela, heter det. Härmed har återgetts de officiella uppgifterna rörande en händelse, jag i olika versioner hört berättas av många äldre lindesbergare. Tur i olyckan således, att Carlssons sedermera så berömda, tjocka o. inbundna geografi ännu ej börjat användas härstädes. I nästa protokoll begär Ekman tjänstgöringsbetyg för sökande av annan tjänst och vitsordas att ha med nit och skicklighet fullgjort sina åligganden.

Bra och billigt var parollen.

1861 föreslås inköp av en ny kateder med användande av vissa delar av den gamla, helst i s. k. ekfärg, dock under förutsättning att det ej bleve dyrare än slåtstrykning. Denna strävan att i minsta detalj söka ordna allt så bra men ändock så billigt som möjligt går igen år efter år. Exempelvis fick man skolans avträden tömda utan belastning av skolkassan. Pedagogiens rektor förklarade sig nämligen villig åtaga sig

detta uppdrag, om han fritt finge disponera tillvaratagen latrin. Yrkeskombinationen rektor — »nattman» förefaller oss sena tiders barn något chockerande, men man kanske icke får föreställa sig att skolbildningens högste representant personligen deltog i det senare arbetet.

1862 önskade läraren Ekman löneförhöjning, men då detta skulle föranleda en extra taxering avstyrktes begäran. Samtidigt konstaterades att de 4 kastar ved skolan årligen erhöle från stadsskogen inte på långt när räckte åt både läraren och till skolsalens uppvärmning. Man önskade därför uppgörelse med denne om något visst bestämt kvantum hädaneft. En liten förbättring i skoutrustningen kan antecknas detta år. Rullgardiner skulle få uppsättas mot solsidan. Dock föreskrevs i beslutet billigt pris. För att spara ved beslöts börja redan 1 aug. med höstterminen. Samma år dyker ännu något nytt upp bland de gamla papperen, nämligen en folkskoleinspektörs tjänsteberättelse med anmärkningar över undervisningens bedrivande. Några middagsläxor böra icke givas, enär barnen behövde middagsledigheten alldeles ostörd för att roa sig och äta. Ur barnasynpunkt således en mycket sympatisk inspektör. Bemärk vidare ordningsföljden. Först och främst skulle de roa sig. I ett tryckt medföljande cirkulär uttalas många tänkvärda saker, bl. a. vikten av för barnens hälsa nödvändiga »väderväxlingsmaskiner», samt insättande av lösa rutor i fönstren, vilka det skulle åligga läraren att efter behov öppna

och sluta. Ävenledes betonades vikten av att skolträdgårdsverksamhet igångsattes. Stavningen godkändes i Lindesbergs folkskola, och innanläsningen skulle varit försvarlig, om barnen läst högt och långsammare, iakttagit skiljetecknen och suttit mera stilla och uppmärksamma. Det påpekades som anmärkningsvärt att av 27 gossar 26 st. och av 32 flickor likaledes 26 läsa katekes, vilket bestyrkte, att man började läsa denna för tidigt utantill. Vem kunde tänka sig att en reaktion mot det omåttliga katekesplugget existerade redan för 80 år sedan. Läraren var icke van att ge förståndsfrågor och barnen lika ovana att besvara dem. På sådant sätt försummas i själva verket det väsentligaste av skolans angelägnaste undervisningsämne, heter det i berättelsen. Lärarens sätt att göra frågor i geografi godkändes, men ådagalade de yngre barnens svaga insikter i utpekandet på kartan. Endast 3 gossar av 27 hade läst svensk historia och 2 undervisats i linear-teckning och läst första bladet av geometrien. I naturlära kunde barnen ge någorlunda försvarliga svar med bok i hand. I modersmålet hade däremot icke lämnats någon undervisning, undantagandes rättstavning o. dikteringsskrivning, i vilket ungefär en tredjedel blivit handledda. Styrelsen borde uppmärksamma detta förhållande. Uppvisningen i gymnastik var ganska klen, varför läraren bör mera vinnlägga sig om densamma. Endast psalmsång inlärdes. Barnen borde övas ej mer än en halvtimme i sänder i sång. Räkningen godkändes men i skönskrivningen

övergingo barnen för tidigt till skrivade av smärre stil. Det senare får i förbigående sagt tyvärr också konstateras beträffande dåvarande protokollföraren i skolstyrelsen. För varje år krympa bokstäverna ihop och nödvändigöra på slutet ett extra förstoringsglas. Det var visserligen rätt att låta lärjungarna själva göra bön, men borde de ej tillåtas läsa så slarvigt, som nu var fallet. »Som läraren, ehuru han icke visade liv och takt vid barnens undervisande, syntes mig vara icke egentligen oskicklig, så anser jag att inspekterande skolledamoten med uppmärksamhet bör följa och leda honom så väl genom att allt emellanåt övervara undervisningstimmarerna, som att därvid, allt efter förefallande behov, själv visa honom huru en gagnelig undervisning bör meddelas samt barnen hållas stilla och uppmärksamma», uttalar inspektören. En nutida folkskollärare skulle säkerligen finna hjälpen av en dylik »pekpinne» tämligen besvärande, helst ledamoten vore pedagogiskt utbildad.

Ävenledes framhålles att Lindes stadsförsamling är ett lyckönska, som har en så ovanligt vacker skolorokal, vilken länder staden till lika stor prydnad som nytta och brännvinsutskänkningsbolaget till heder, oförvanskligare än all pekuniär vinst. För eftervärlden blir perspektivet ej fullt så sympatiskt. Barnens fäder genom flitigt supande skaffande sina barn en ståtlig skolokal är en kombination, som nu ej är uppskattad på samma sätt. Skolgången i många fall otillfredställande, beroen-

de på föräldrarnas fattigdom, behov av barnens hjälp hemma eller de föraras vårdslöshet. Planen invid skolhuset ansågs passa till trädplantering och trädgårdsskötsel. Att skolträdgårdsidén är av så gammalt datum torde överraska mången. Saken anses t. o. m. motivera föreskrifter i ett kungl. brev den 5 dec. 1862, i anledning varav frågan företages till behandling i skolstyrelsen även påföljande år. Lämpliga platser för trädgårdsland ansåg man kunde beredas på såväl norra som södra sidan av lokalen och beslöts anmoda spritbolaget bekosta dessas iordningsställande. Ett sig väl avkastande dylikt bolag tycktes på den tiden ha utgjort förutsättningen för erhållande av medel till mera kulturella och allmännyttiga behov. 8 maj 1863 blir ett nytt spørsmål aktuellt, nämligen upptagande av gymnastik- och vapenövningar i folkskolan, närmast i anledning av ett kungl. brev i ärendet. Skolrådet ansåg det böra överlämnas åt läraren att själv avgöra, huruvida han önskade ta del av erbjuden undervisning i det nya läroämnet, men betonade samtidigt, att det ej kunde bli fråga om något understöd från kommunens sida, helst denna skola vanligen endast bevistas av små barn. Planteringslandsfrågan tas nu ånyo upp och önskade man någon jordbit ej allt för nära stora gatan. Tomten n:o 15 ansågs lämplig till land för läraren och experimentalfält för undervisning i trädgårdsskötsel. De bägge förut nämnda landen, nu iordningsställda, fördelas så, att det södra ges åt läraren (det enda där det torde kunna ha växt något), me-

dan barnen få disponera jordplätten mot norr i skuggan. Till redskap och några dyrbarare fröer anslås 15 Rdr Rgs. I övrigt skulle läraren bekosta utsäde och arbete emot rätten till avkastningen. Frågan kompliceras nu ytterligare, när bergsförsamlingens skolråd föreslår ett gemensamt inköp av ett större land, där lärarna skulle undervisas i trädplantering och trädgårdsskötsel. Av Svenska Trädgårdsföreningen erhöles som gåva 10 st. äkta äppelträd, 5 st. päron- och 1 plummonträd jämte 10 krusbärsbuskar och 16 st. parkbuskar. Skolrådet nyttiggjorde den välmentade presenten på det säkerligen för givarna överraskande sättet att utbjuda det hela på auktion. Man ansåg fruktträd och bärbuskar endast skulle locka till ohägn. Mycket kvar av frukt och bär hade det förstås nog ej blivit, om plantering skett invid skolhuset. Det är mat som i alla tider smakat skolpiltar. 19 febr. 1864 torde ha firats som en glädjedag av läraren Ekman. Tack vare en kungl. kungörelse om löneförhöjning åt examinerade folkskollärare nödgas man höja även här till 512 riksdaler pr år, därav ersättning för kofoder 100 rdr. Detta skulle i sin tur motsvara minst 5 tunnor spannmål, hälften råg och hälften i de andra sädeslag, varav kronotionde på orten utgick. Samma år skänker det hyggliga brännvinsbolaget i anledning av jubelfesten 4 nov. 32 rdr till premier åt medellösa, flitiga och välartade folkskolebarn. Samtidigt beslöts anhålla hos magistraten, att stadens innevånare måtte å nästa Thomasmässe Rådstufva anslå någon lämp-

lig summa till militärövningar med folkskolegossarna. Inte ens i vår farofyllda tid ha vi ännu hunnit så långt med dessa små barn. 1865 är planteringslandet åter under debatt och man enas om att för ett arvode av 20 Rdr rmt uppdra åt någon att ha tillsyn över detsamma och även meddela undervisning åt såväl skol-läraren som skolbarnen.

För att göra det hela något mera lockande bestämdes, att ~~hans~~ ~~färfader~~ skulle få ta avkastningen, dock med villkor att han själv toge undervisning i trädgårds-skötsel. Att på detta sätt stå som elev bland sina egna dicitlar under en annan lärares ledning kändes måhända lite egendomligt. 1865 bestämmes ett arvode till stadsvaktmästaren av 2 Rdr pr år för budande av skolrådsledamöterna till sammanträdena. Vidare avtalas med Ekman om att denne skall få 8 kastar ved pr år till eget och skolrummets behov, plus de fyra från stadsskogen. Förut hade man bara kört fram mer, då det var slut.

Bajonettfäktning med trägevär.

1866 är gymnastikfrågan åter aktuell med anledning av Kungl. Maj:ts fordran bl. a. på marschövningar och enklare infanteri-rörelser samt de första grunderna i bajonettfäktning med trägevär. Av sammanhanget att döma synes läraren E. ingalunda haft större lust att förvandla sin skola till någon slags krigsakademi i miniatyr utan stretade emot att bli militär, oaktat han ingalunda saknade offensivanda

i sin barnatuktande verksamhet. Skolrådet resolverade i saken följande: 1 att folkskolläraren Ekman, enär han ej må anses sakna de för inhämtande av insikter och färdigheter i fråga om gymnastik och militärövningar oundgängliga egenskaper, icke heller kan hava fog att undandraga sig att den erbjudna undervisningen sig begagna, samt att han, sedan han vunnit erforderliga isikter, vore förbunden att utan särskild ersättning, själv uti ifrågavarande ämnen undervisa. 2 att han icke må kunna anses förbunden att på egen bekostnad genomgå läro-kursen ifråga, utan att det åligger kommunen att garantera honom ersättning, såvida icke tillräckligt understöd av statsmedel kan vinnas. Trägevären minnes jag mycket väl från min egen skoltid, men blevo de redan då inlästa av en defaistiskt sinnad kvinnlig föreståndarinna, tydlige emedan våra fosterländska övningar utan ledare betänkligt började likna vilda bataljer med stor fara för att gevärskolvarna skulle orsaka brott på skallbasen, som läkartermen visst lyder.

1868 presenterar landstinget en mineralsamling, till vars förvarande beslöts anskaffa en »låda av trä» inredd med avdelningar. Litet längre fram i tiden ökas gåvorna med en coloradoskalbagge.

Samma år erhåller läraren 20 rdr i anslag till beivrande av ett tre dagars läraremöte i Örebro. Skollivet började sålunda tidigt att röra sig i numera hävdvunna former.

15 okt. 1869 konstateras att genom branden 11 april småskolans lokal och material brunnit upp efter att

till synes skolan varit i verksamhet sedan 1867 eller möjligen 1868. Ny lokal hyres vid Linkvreten, och böningsrum åt lärarinnan i gården 119 kv. Hatten. Härefter flyttas till bönhuset vid »nedre gatan». Årshyra 50 rdr ett för allt. Samma år föreligger ånyo en folkskoleinspektörberättelse med åtskilliga intressanta synpunkter.

Någon anmärkning kan icke riktas mot skoldistriktets sätt att ordna undervisningen med en folkskola och en småskola, men efter närmare motivering konstateras, »att bägges verksamhet måste i någon mån störas genom en äventyrlig sammanblandning med lätteligen sig insmygande ett slags småsinnad yrkesavund». — Kunna de allmänna undervisningsanstalterna en gång tillvinna sig befolkningens fulla förtroende, erfordras icke blott en för bägge könen gemensam småskola, utan och en särskild folkskola för gossar och en liknande för flickor. Han tillät sig uppställa ett dylikt mål för skolrådets framtidsplaner. Folkskolans lokal, redan förut styvmoderligt tillmätt i det rymliga skolhuset, har efter den beklagansvärda branden, som övergått halva staden, blivit ännu knappare, om den ock synes tillräcklig för inpackande av det fåtal lärjungar, som vanligen infinner sig. Den lider ock av det nödvungna grannskapet med stadens källare och gästgivaregård. »Låtom oss hoppas att större utrymme, bekvämlighet och stillhet må kunna erbjudas denna skola, som i både yttre och inre hänseende borde framstå som ett mönster för hela orten», skriver in-

spektören. I småskolan utdömas de långa bänkarna såsom olämpliga i disciplinärt avseende.

1870 upptas frågan om skoldistriktets indelning i smärre områden med särskilda tillsyningsmän för övervakande av skolgången, en anordning ännu i bruk fast den ytterst sällan behöver tas i bruk.

1871 synes vintern ha varit sträng att döma av att småskollärarinnan erhöi 25 rdr extra vedbidrag i anledning av kylan och samma belopp till förbättring av årslönen 150 rdr pr år.

7 juli 1871 yttrade ordf., att han nödgades sammankalla skolrådet av en ledsam anledning. Tvenne av skolrådets ledamöter herrar Rathsmän och Törnstrand (den senare en lokal storpamp) hade nämligen anmält, att de den 6 sistlidne juni vid sammanträffande med folkskollärare Ekman å en middagsbjudning här i staden blivit av denne på ett ohövligt sätt bemötte, varför de fordrade upprättelse. Den högviktiga händelsen relateras sedan på tre tättskrivna foliosidor.

De gamle voro mycket känsliga, om någon »brukade onyttig mun», som det heter i rättegångsprotokollet fordömdags. Ordf. hade i anledning därav enskilt förehållit E. detta obetänksamma förfarande samt uppmanat honom att söka gottgöra sitt fel med att hos sagde Herrar Skolrådsledamöter begära förlåtelse, vartill E. ock då förklarar sig villig. Som ordf. likväl nu förnummit, att Ekman detta underlätit, hade han funnit sig uppfordrad att förekalla E. inför skolrådet, och anmodade nu först ifrågavarande skolrådsledamöter att närmare angiva beskaffenhe-

ten av E:s förseelse, varvid dessa rullade upp händelsens förlopp, vilket noggrant protokollfördes i alla sina små detaljer. Uppmanad av ordf. att häröver sig förklara, ytttrade hr Ekman, att då tvenne skolrådsledamöter nu gjort mot honom dessa anklagelser, det väl icke tjänade till något, att han sökte dem bemöta, emedan väl deras ord alltid bleve mera gällande. Han finge därför underkasta sig vad skolrådet i denna sak komme att åtgöra.

Emellertid ville han till urskuldande anföra, att han med sina yttranden icke haft för avsikt att förnärma, samt att om hans ord vid omförmälda tillfälle innehållit någon bitterhet, detta haft sin grund i att han ofta tyckt sig ha blivit av hr T. förföljd. I anledning härav uppträdde åter denne och påvisade obefogenheten av denna beskyllning, i det han påminde hr E. om flera förhållanden, som vittnade om av honom mot E. visad välvilja. Hrr R. och T. uppmanades sedan att ange, vad slags upprättelse de önskade och förklarade då, att de fordrade att E. nu av ordf. erhöle tillrättavinsning och till protokollet taget som första varningsgrad. Denne förehöll nu E. det obefogade och förnärmande i hans uppförande vid det ifrågavarande tillfället, påminde honom om den aktning och hörsamhet han vore skyldig skolrådets ledamöter samt varnade honom för att vidare låta komma sig till last ett sådant förhållande, som nu föranlett hans kallande inför skolrådet.

Efter några vänliga ord av hr R. till E., vände denne nu sig till hrr Rathsman och Törnstrand och begär-

de, att de ville ursäktas honom för vad som passerat, varefter sammanträdet upplöstes. Ett exempel var statuerat och faran påvisad av att trampa höga vederbörande på tårna, helst deras ställning inom samhället var av så dominerande art som Törnstrands i det dåtida Lindsberg.

Slöjdskoleundervisningen för flickor var sedan år 1860 ordnad på frivillighetens väg i form av »Lindsbergs Stads Fruntimmers Frivilliga Slöjdskola». 1872 röner denna behjärtansvärda institution offentligt erkännande i form av ett anslag av 75 rdr rmt från hushållningssällskapet. Småskolelärarinnan Christina Westberg begärde nu ånyo löneförhöjning. Mot villkor att utöka lästiden från 6 till 8 månader beslöts tillerkänna henne 175 rdr jämte 95 rdr till ved, allt pr år. Således en förbättring hon ärligen fick göra rätt för. 1873 dyker ett gammalt välkänt namn upp i protokollen, nämligen »Folkskolans läsebok», varav beställes 20 ex. plus en fysisk och en politisk väggharta över Sverige och Norge.

Lärarinnan W. synes nu ha fått blodad tand, evad det gällde löneförhöjning. Nu vill hon ha 200 rdr jämt pr år, motiverande sig med höjda livsmedelspriser. Bifall. Samtidigt upplystes om, att möjlighet nu föreläge, att från landstinget erhålla ett bidrag av 150 rdr till inrättande av en slöjdverkstad. På grund av lokala förhållanden befanns detta dock icke utförbart.

Lika kallsinnigt ställde man sig till ett förslag av sällskapet »Småfoglarnas vänner» att bilda ett lokalt dylikt. Medan mamsell Westberg

nödgades begära ökade förmåner tilldelades de Ekman automatiskt, vilket kanske var tur, efter som han på den olycksaliga middagen stött sig med den lokale småkonungen Törnstrand. Från höga vederbörande meddelades nämligen, att som villkor för statsbidrags utbetalande ställdes att läraren skulle ha 100 rdr större lön pr år. Lärarinnans krav på ökade löneförmåner tyckte nog skattedragarna snart börja ta formen av en ful ovana. Redan 1874 är hon nämligen framme igen och äskar påökning från 200 till 250 rdr. Ånyo bifall. Det var på den tiden herrar skulle vara chevaleriska mot kvinnan. Samma år anmäles att den som hittills gratis skött sockenbibliotek avlidit. Då någon ny bibliotekarie icke kunde påräknas utan arvode, måste man tillstyrka 25 rdr pr år.

1875 lägrade sig en viss eftertankens kranka blekhet över styrelsen. Man hade nämligen gått och köpt ett för sångundervisningen nödvändigt orgelharmonium för kr. 81:78 utan att ha pengar därtill i staten. Man enades om att be drätselkammaren inlösa det för skolans räkning. Föga anade väl dessa gamle, att deras sentida ättlingar ofta skulle komma att behandla överskridna anslag väl lättvindligt ur sparsamhetssynpunkt. Detta år beslutas att hyra lokal för småskolan och dess lärarinna hos läraren Ekman. Års hyra 225 kr. för 3 rum och kök. Avtalet fullföljdes i två år utan kontrakt, men då E. sedan påfordrade dylikt, passade han på att inrycka en passus om, att all gödselspillning på gården skulle tillfalla honom, lik-

som att han ägde rätt att baka i köket. Tydligt framgår av ett sådant litet citat, att man i det dåtida Lindsberg i grund och botten hade lantbrukaresynpunkterna i behåll, trots sitt stadsmedborgarskap. De efterkommandes w. c. anläggningar, förorenande vattendragen, skulle säkerligen rönt ringa förståelse.

1875 föreligger ånyo ett inspektionsprotokoll. Först konstateras att folkskolans lokal är alldeles för trång. Av 83 inskrivna barn voro 54 närvarande. Undervisningen ej dålig men icke synnerligen över medelmåttan, emedan läraren synes sakna en levande känsla för sitt kall, varav följer en viss lojhet i undervisningens meddelande och bristande ordning bland barnen, vilket torde till någon del avhjälpas, om skolrådets ledamöter utövade en flitigare och noggrannare tillsyn över undervisningen än hittills skett och för den skulle turvis t. ex. var vecka besökte skolan. En eftervärld ser kanske problemet på ett annat sätt. Säkerligen verkade det icke befrämjande på undervisningens kvalitet, ifall skolmästers »käre ovän» storpampen Törnstrand en hel vecka i sträck bevistade lektionerna, girigt dragande sig till minnes varje litet fel han med sitt lekmanaförstånd ansåg antagonisten begått. Föga befordrades väl också arbetsglädjen av att efter inspektionens slut kanske nödgas emotta snubbor stillsamt stående i enskild ställning, bildligt talat.

Småskolans rum var för inskränkt, fuktigt och osunt, varigenom materialen skadades och barnen och lärarinnan ledo till hälsan. Skolgången ojämn och borde övervakas. Ef-

ter nödiga anvisningar trodde dock inspektören att lärarinnan skulle fylla sin plats, ifall hon fick nödig material. Då barnantalet i bägge skolorna var alltför stort föreslogs att en till tingssal f. n. upplåten sålong i stället skulle användas till folkskola med en biträdande lärarinnan, som kunde vara oexaminerad och meddela undervisning i en lägre avdelning, dit barn från småskolan uppflyttas, sedan de inhämtat en del av minimikunskaperna, vilka sedan uppräknas. Småskolan borde flyttas till nuvarande folkskolans lokal. Om barnen i början störes av bullret ovanifrån (där det var krog), har detta en snar övergång, heter det till sist. Ingenting nämnes däremot om vådor i moraliskt avseende för barnen att vistas granne med en utskänkningslokal, varifrån somliga elever kanske fingo se sina fäder

komma utraglande. Dock må rättvisligen poängteras att detta i våra ögon beklagliga förhållande uppstått genom den allmänna lokalbristen åren efter stadens brand.

Stadens folkskola kan nu sägas ha trampat ut barnskorna efter att ha ägt bestånd i 30 år. Som ett slags mätare på de gångna årens utveckling avslutas skildringen av denna epok med en uppgift på utgiftsförslaget året 1875. Det stannar på kr. 1,521:71, sålunda en procentuellt stor ökning mot första året. En detaljgranskning ger vid handen, att folkskolläraren numera erhöll 700 kr. pr år och småskolelärarinnan 250 kr. Hyror upptas till 131:25, ved till 266, renhållning 8, material 136:55 och diverse kr. 21:91. Blygsamma- ste posten är brandförsäkring med endast 40 öre.

LINDES BERGSFÖRSAMLING

Medan Lindesbergs stad redan 1845 började realisera riksdagens år 1842 antagna beslut om folkskolors inrättande, utnyttjade däremot dåvarande Lindes bergsförsamling (nu uppdelad i Lindes och Guldsmedshyttans församlingar) till fullo den medgivna respittiden av 5 år. Dess skolstyrelses första protokoll behandlar ett å "Socknestufvan" hållet sammantråde den 1 aug. 1847. Detsamma öppnades av ordf. prosten C. D. Arosenius, vilken tillkännagav att ändamålet med skolstyrelsens sammankallande vore förberedande överläggning om grunderna för folkskoleväsendets fullständiga ordnande inom bergsförsamlingen i överensstämmelse med kungl. maj:ts nådiga stadga ang. folkundervisningen i riket av den 18 juni 1842. Därefter upplästes kungl. maj:ts till domkapitlet givna svar å församlingens underdåniga anhållan om anstånd härmed till den 1 nov. detta år, likväl med rättighet att åtnjuta hela beloppet av den för folkundervisningen inom församlingen utgående hälvt av kapitationsavgiften. Av detta framgick, att åt biskop G. Nibelius och konungens befallningshavande i Örebro län överlämnats att bestämma, huruvida ifrågavarande folkskoleavgift skulle genast av församlingen uppbäras eller omständigheterna föranleda en sådan innehållning av denna, som omförmäles i sista punkten av kungl. kungörelsen av den 13 mars 1846.

Ordf. fäste skolstyrelsens uppmärksamhet på lämpligheten av att ha ett förslag till skolverkets fullständiga ordnande, jämte reglemente utarbetat, innan man i detta ämne gjorde ytterligare förfrågan till biskopen och landshövdingen.

Därefter företogs överläggning rörande grunderna för folkskoleverkets organiserande inom bergsförsamlingen. Efter någon diskussion beslöts antagande av följande sådana: 1) Då församlingens lokala förhållanden göra inrättandet av fasta skolor ändamålslost, med mindre sådana inrättades till nästan lika antal med byalagens, vilket åter i anseende till kostnaden alldeles skulle överstiga församlingens förmåga, ansåg styrelsen att skolverket borde ordnas genom ett lämpligt antal flyttbara skolor. Efter ett sekels förlopp är rörelseprincipen åter kommen till heders i svenskt folkskoleväsen på landet, fast det nu istället är barnen, som med tillhjälp av skolskjutsar flyttas till läraren, som undslipper obehaget att vara ambulera.

Församlingen indelas i skolrotar.

2. För ovan angivna ändamål ansåg styrelsen församlingen böra indelas i 8 skolrotar för meddelande av den första barnundervisningen enl. par. 7 av kungl. skolstadgan på det sätt, att för varje av de 8 skolrotarna tillsattes en byskolemästare, av vilken kompetens ej erfordras

att hava genomgått folkskolelärareseminarium, men vilken av skolstyrelsens ordf. blivit prövad. Denne barnalärare skulle på tre ställen inom roten under varje år hålla skola, 1/3 av årets lästid på varje ställe. 3. För meddelande av högre kunskaper i överensstämmelse med par. 6, mom. 1 av nämnda stadga skulle 2 examinerade lärare antagas, vilka vardera hade att ambulatoriskt hålla skola inom 4 av nyssnämnda skolrotar på så sätt, att han dröjde 6 månader inom varje rote, varigenom på två år en kurs bleve genomgången i alla fyra rotarna. Även skulle åligga dessa lärare att under tiden inspektera de mindre skolorna inom sina rotar och därvid tillse, att undervisningen sköttes på ett tillbörligt sätt av byskolemästarna. De skulle även tillhandagå dessa med nödig undervisning och behövliga upplysningar. Då synbarligen en mycket stark kompetenskillnad rådde mellan dessa bägge kategorier av lärare, torde man få anta en viss överlägsenhet hos de examinerade och kanske rent av betvivla, att ömsesidig titelbortläggning förekom. 4. För bestämmande av de bägge ordinarie lärarnas löner ansåg styrelsen § 4 av kungl. skolstadgan ge tillräcklig ledning. De examinerade däremot borde avlönas med 100 Rdr Bco vardera i ett för allt jämte fria husrum och vedbrand. Till bestridande av dessa utgifter ansåg styrelsen följande inkomstkällor stå till buds: halva kapitationsavgiften, den avgift rektor i Lindes stadsskola tidigare åtnjutit samt slutligen uttaxering av församlingen enl. § 4, mom.

4 i skolstadgan. Den ålder då barnens skolgång oivillkorligen skulle ta sin början föreslogs fastställd till 8 år, varje barn dock obetaget, om föräldrar eller målsmän så önskade, att få begagna undervisningen tidigare. I okt. samma år uppgjordes förslag till roteindelning och kan som exempel återges fjärde roten, där Gusselhyttan skulle utgöra 1:a station, Aspa 2:a och Gusselby 3:e d:o. 6:e roten omfattade däremot ej mindre än 8 platser. Rotarna 1—4 skulle därjämte utgöra 1:a området och 5—8 2:a d:o. En liten grund till inventariebestånd lades även samtidigt, i det beslöts att av barnaläraren Anders Larsson i Rya övertaga en kurs av tabeller för stavning och innanläsning, förvarade i en låda av trä, till ett åsatt pris av 4 Rdr Bco.

Nästa sammanträde hölls först om ett år.

Man skulle kunna föreställa sig behovet av ett stort antal sammanträden just vid starten för att klara av en massa uppstående problem. Så synes dock ej ha varit fallet. Nästa sådant återfinnes först om ett år eller 15/10 1848. Först företeddes då ett kostnadsförslag upprättat av kassaförvaltaren vågmäst. G. Behm, vars prydliga namnteckning i förbigående sagt ofta återfinnes på offentliga handlingar från den tiden, rörande skolverkets behov 1/5 1848—1/5 1849. Härav framgick att utom den redan uppburna skyddsavgiften och skolkassans räntemedel erfordrades ytterligare en summa av c:a 900 Rdr Bco. Styrelsen erinrade sig nu, att den s. k.

skolmästarelönen, vilken fordom utgått till stadsskolans rektor, och som sedermera tillerkänts socknens eget skolväsen, icke blivit upptagen sedan 1845. Dessa pengar borde anlitas innan taxering tillgreps, och beslöts därför att denna lön skulle omedelbart genom rotarnas uppsyningsmän indrivnas för 3 år. Skatdragarnas känslor förblevo säkerligen blandade inför denna upplysning att få tre års pålagor på en gång att betala. Samtidigt anmäldes att av de antagna 8 byskolemästarna hade en, nämligen den som tjänstgjort inom 7. roten, icke varit i sin levnad så ordentlig som vederbort, varför roten förklarar sig icke kunna vara med honom belåten, och hade han även själv förklarar sig vilja avgå. Bestod vederbörandes oordentlighet i missbruk av brända och destillerade drycker kunde han dock trösta sig med att kanske ändå indirekt ha medverkat till folkbildningens höjande, ifall de immundigats under stadsbesök. Det förhåller sig nämligen så, att Lindesbergs första skolhus, nuvarande kommunala mellanskolan, har uppförts för hopsupna medel, bekostat som det är av spritbolaget.

Två styver om dagen från varje barn föreslogs.

1849 bestämmes att skolläraren Tunander, då han nu skulle öppna skola inom 3:e roten, skulle erhålla sin station vid Dahlkarlshyttan, Johannes Jansson detsamma i Fornaboda inom 6:e roten efter att förutvarande år ha haft 7 och 8 roten, d. v. v. s. Guldsmedshyttan och trakten däromkring, vilka orter sålunda voro

bland de första som i bergsförsamlingen fingo åtnjuta fördel av folkskolans tillkomst. Ordf. bad så styrelseledamöterna om hjälp att inspektera traktens skolor och inberätta om det som fordrade rättelse. De voro nämligen nu så många, att han ej själv hann med det. Herr Brukspatronen och riddaren E. Cederborgh framlade därefter ett förslag, att en avgift, om också ej mer än 2 styver om dagen, borde upptas av varje skolbarn till läraren. Härigenom skulle vinnas ett dubbelt ändamål, dels en löneförbättring för de svagt avlönade byskolemästarna, dels att ett intresse skulle härigenom väckas hos dessa att tillse, att inga barn uteblevo i skolåldern. Erkännande nyttan av förslaget ansåg sig dock styrelsen sakna befogenhet att besluta härom, då det hörde till det som skulle behandlas å sockenstämman. Samma år utfärdas det första tjänstgöringsbetyget, vari stynkes att vederbörande med nit och skicklighet skött sitt åliggande. Det anmäldes även att redan i början av året ackord uppgjorts med b:n Nils Ersson i Fornaboda att för 6:e rotens räkning hålla husrum och vedbrand åt skolan. Priset skulle vara 38 RdrRgs, vilket dock ansågs för högt. Mer än 26 Rdr kunde icke betalas, och skulle då utom skolrummet även enskilt rum lämnas läraren. Resten fick därför roten själv betala.

Första lönegruffet kom i okt. 1849.

14. okt. 1849 är för Lindes bergsförsamling ett historiskt datum i så måtto, att det första lönegruffet då behandlas. Avflyttade folkskollära-

ren Johannes Jansson var ej riktigt nöjd med sin tid därstädes. Skolstyrelsen ansåg dock den inlämnade skriften obefogad. Beträffande först lönebeloppet 250 Rdr pr år erinrades om, att sockenstämman egentligen ansett sig ha rätt sätta summan lägre med avseende på gällande spannmålspriser, men ändock velat gå skollärarnas billiga fordran till mötes, då de uppgivit denna som ett minimum. Vidare hade J. tolkat uttrycket »tjänlig bostad» i skolstadgan såsom ovillkorligen innefattande »kök och stuga, källare, brygghus, bod och ladugård med foderlada». Styrelsen bemötte med att kungl. stadgan tog hänsyn till lokala förhållanden, och att det således måste tas i betraktande, att Lindes bergsförsamlings vidd och folkrikhet icke medgiver annat än ambulerande skolor, vadan åt läraren måste upplåtas bostad på flera ställen. Han hade tjänstgjort både vid Guldsmedshyttan, Vasselhyttan och Fornaboda och icke förut klagat över husrummet annat än i V., där rummet av honom ansågs mindre väl ombonat. Vidare tyckte man att J. bort erkänna den förmånen, att han åtnjutit oavkortad lön, ehuru fri kost lämnats både i Torphyttan och Björkhyttan. Vad slutligen beträffade begäran att efterskänka det lån på 40 Rdr Rgs, vilket han erhållit för genomgående av seminarium, syntes J. mindre ha gjort sig förtjänt härav genom sin inlämnade skrift, men ville man ändock medgiva detta, ehuru det måste beslutas av sockenstämman. Av pastor tillkännagavs samtidigt, att nästan samtliga skollärare anmält omöjligheten för mån-

ga skolbarn att på grund av bristande medel anskaffa psalmböcker eller nya testamentet, vilka likväl för innanläsningen voro oundgängliga. Beslöts därför inköpa nödigt antal av de förra samt en och annan psalmbok åt de mest fattiga barnen. Således ett första realiserande av de fria läroböckernas idé.

Skolskjutsar redan 1850 — fast för lärarna.

1850 möter begreppet skolskjuts för första gången i protokollen, fast det då i stället gällde lärarne, som skulle skjutas till lärjungarna. Beträffande byskollärarna ansågs lämpligast, att varje station föranstälde om hämtning, och skulle kostnaden uttaxeras på roten tillsammans med dylik för husrum o. vedbrand medan däremot folkskollärarnas resor skulle betalas efter skjutslega av skolkassan. Samma år anländer från Länets allmänna Fattigvårds Direction i Örebro en gåva på 40 Rdr Bco till beklädnad åt fattiga skolbarn. För första gången dyker så en sjukersättningsfråga upp till behandling. Byskoleläraren Ström hade varit sängliggande i tre veckors tid och vårdats av Petter Carlsson i W. Bohr, varför denne nu yrkar ersättning av skolstyrelsen. Beslöts utanordna 24 skilling rgs pr dag av Ströms lönetillgångar. Med hänsyn till dessa lärares usla löneförmåner hade man ju annars kunnat vänta sig fri sjukvård i likhet med dem efter tjänstehjonsstadgan städslade.

Saboterande av sammanträden man är vald att bevisa är tydligen icke något nytt för blott våra dagar. Hela

år 1851 hölls inget skolrådssammanträde. Enligt förklaring år 1852 hade ordf. 3 gånger kallat till sådant, men hade för få infunnit sig för att kunna fatta några beslut, varför ordf. måst själv ombestyra det nödvändigaste arbetet. Måhända hade ett bötesbelopp kunnat verka välgörande på villigheten att infinna sig.

Tiggartstaven åt byskolemästaren.

Av riddaren och brukspatronen E. Cederborgh på Vedeväg hade året förut i skrivelse framlagts några synpunkter i skolfrågan, vilka den 10 jan. 1852 upptogos till behandling. Alla instämde därvid i den åsikten, att skoleverket i sitt närvarande skick icke uppfyller sitt ändamål, samt att bristerna egentligen voro tvenne. 1) Svårigheten att uppdriva undervisningen utöver den i kongl. skolstadgan angivna minimifordran, så länge endast ambulatoriska skolor finnas. 2) Den korta undervisningstiden vid varje station, härrörande av lärarnas fåtalighet i förhållande till socknens vidd och folkmängd. För att avhjälpa dessa brister ansågs nödigt, att en förändring och utvidgning av detsamma sker. Efter någon diskussion antogs följande förslag. Inom socknen böra inrättas fyra fasta skolor, nämligen en för varje fjärding, och för var och en anställas en examinerad lärare. Dessa fasta skolor ansågs böra förläggas på följande platser: Vedeväg, Gusselhyttan, Öskevik eller Siggeboda samt Pjättaboda.

Med avseende på förmånen för dessa stationer att erhålla fast skola med examinerad lärare borde var-

je distrikt tillhörande dessa bekosta anskaffandet av skolhus med böningsrum och vedbrand för läraren, som i övrigt avlönas av skolkassan. Beträffande åter byskolemästarna borde deras antal betydligt ökas, och ansåg styrelsen lämpligast, att varje byalag finge själv besörja antagandet av en sådan lärare, vilken dock skulle prövas av skolstyrelsens ordf. och stå under styrelsens uppsikt.

De skulle av byalaget hållas med husrum, vedbrand och föda, samt av skolkassan bekomma i lön 50 Rdr bco. Genom ovan relaterade förändringar ansågs de egentliga bristerna i skoleverket bli avhjälpta. För dessa folkbildningens pionjärer inom socknen ömmar brukspatronen i en passus av sin skrivelse. »Vad åter de ambulatoriska byskolemästarna beträffa, så är deras belägenhet vida bekymmersammare med 100 rdr lön att föda och kläda sig med och tillbringa den verksamma delen av sitt liv för ett yrke visserligen ej blomsterstrött, med perspektiv för ålderdomen av tiggartstaven, det kan ej uppmuntra dugliga eller redbara människor övertaga detta yrke. Socken har i sanning ej råd att så löna och betala sådant, som billigt vara kunde». Han föreslår en årlig insättning av 8 rdr 16 skilling i livförsäkringsanstalten för varje byskolelärare, att vid 55 års ålder användas till livränta. Pengarna skulle erhållas genom inskränkande av lästidens längd. Således en första ansats till lärarepensionering. Styrelsen ansåg dock lämpligt uppskjuta denna fråga, enär rikets stränder anslagit 80,000 rdr till pensionsan-

stalters inrättande stiftsvis.

Från domkapitlet förelåg ett påpekande av möjligheten till statsanslag för lärarnas avlöande. Man beslöt begagna sig härav så mycket hellre, som fråga är om en betydlig utvidgning av skoleverket. Efter närmare omprövning avstyrkes dock av kostnadsskäl den 15 maj s. å vad man i jan. beslutat föreslå i frågan om detsamma förbättring. Fasta skolor böra dock inrättas för 2 examinerade lärare, såvid någon av de 4 stationerna befinnes vara villig hålla husrum och vedbrand.

Byskolemästarnas antal utökas så, att varje station må kunna årligen få en skoltermin räckande ett halvt år. Stationernas antal föreslås till 22 och byskollärarna till 11 st. Som platser för de fasta skolorna ansågos Vedevåg och Guldsmedshyttan lämpligast. När Guldsmedshytte silververk, som i denna rote har största talan, genom dess förvaltare bestämt vägrat underkasta sig de högre kostnaderna för anskaffande av skolrum och vedbrand, fick man därför i stället välja Öskevik. Flera hemmansägare därstädes förklarade sig villiga att bekosta fast skola. Socknens folkskoleväsendet synes sedan ha skött sig själv i 3 år, ty först den 21 jan. 1855 träffas man ånyo till sammanträde. Diskussionen gäller nu, huruvida de bägge fasta skolorna verkligen visat det resultat i avseende på utvidgad undervisning, som kunde innebära skäl till deras ytterligare bibehållande. Styrelsens ledamöter enades om att så icke varit förhållandet. Tvärtom hade man skäl till motsatt omdöme. Det hade t. ex. visat sig, att barnens an-

tal icke ökats i de fasta skolorna utan tvärtom minskats, vilket bevisade att de flesta föräldrar icke ansett sig ha tillgångar att hålla sina barn i skolan hela året, utan låtit dem bevista denna endast vissa tider under terminerna eller blott under en av dessa.

Ävenledes var anmärkningsvärt, att där läraren bemödat sig om och lyckats uppdriva undervisningen utöver minimifordringarna, hade detta gällt endast ett ganska ringa antal barn och blott bland de verkligen förmögna, om vilka man kunde anmärka, att de ägde utvägen att erhålla en högre undervisning, utan att församlingens gemensamma skoleverk blott för deras skull behöfde ordnas. På grund härav föreslogs slopa de fasta skolorna. Det förökade antalet byskolemästare hade däremot medfört mycken nytta genom att bereda möjlighet till längre terminer vid varje station. De borde därför bibehållas och erhålla ved även under ferierna. Beslöts även att icke söka statsbidrag, dels på grund av sannolikheten av ett avslag, dels på grund av det i utsikt ställda beloppets obetydlighet.

1856 klagas över de svårigheter, som under året mött för skolornas jämna gång, särskilt beträffande möjligheten att erhålla lämpliga lärare. Några hade sagt upp sina platser. En hade skött sig så illa, att han måst skiljas från befattningen. En av de avgående hade uppsagt sin tjänst på ett mindre passande sätt. Det hade skett i närvaro av så höga herrar som hr brukspatron Cederborgh och hr Kongl. Sekreterare Ehrenborg, vil-

ket kanske rent av räknades som försvärande omständighet. Inför alla dessa svårigheter enades man om att tillkalla som expert hr greve Thorsten Rudenschöld, vilken, som känt var, med mycken framgång ägnat sig åt folkskoleväsendets upphjälpande i riket. Ordf. framställde nu nödvändigheten av någon löneförhöjning åt lärarna och beslöts föreslå 50 rdr rgs för varje skollärare. Härefter lämnades företräde åt dem som hade något att andraga. Några byskollärare inträdde, men sedan man omtalat för dem om löneförhöjningen, hade de inget att andraga.

Samma år beslöts att icke förorda förslaget om höjd uttaxering till skolväsendet utan fasthålla vid gamla avgiften 8 skilling bco pr skattskyldig innevånare. Det kunde bli för betungande för de fattiga. Man borde hellre försöka få något med av brännvinsmedlen. Avslogs att betala skolbänkar med 18 Rdr rgs till Gusselby skolerote. Sådant borde dessa själva likvidera. Trädgårdsskötsel ansågs omöjligt att ordna vid ambulerande skolor men skulle av domkapitlet påbjuda trädgårdsböcker till folkskolorna anskaffas. 1858 anmäles att Vedevågs och Bohrs stationer önskade hålla egna lärare, vilket under vissa villkor bifölls. Samma år återfinnes den första protesten mot mångsyssleri. I Vasselhyttan vill man ej ha en skollärare, som samtidigt är fjärdingsman, vilket även skolrådet ansåg vara en billig begäran. Silververksbolaget i Guldsmedshyttan, som tidigare till inget pris ville ha någon skola förlagd dit, hade nu sig bättrat och omvänt och önskade t. o. m. bidraga till förhöjd

avlöning åt läraren. Saken ordnades så, att de i likhet med Vedevåg fingo anskaffa egen lärare. Även fastslås att behov saknas av någon högre skola inom bergsförsamlingen, enär man har tillgång till pedagogien i Lindesbergs stad. Ytterligare beviljades så tillstånd för Storå och Aspa att hålla egen stadigvarande lärare.

1860 konstateras, att församlingens skoleverk, sådant det år 1847 blivit ordnat och sedermera efterhand utvidgat, likväl i flera avseenden visat sig mindre ändamålsenligt, vartill orsaken huvudsakligen måste sökas däruti att skolorna varit ställda på ambulatorisk fot. Fasta skolor med egna lärare borde bildas vid åtminstone de flesta skolstationerna. Utvägar borde beredas för anskaffande av egna skolhus. En sådan förändring vore icke möjlig åvägabringa utan uppoffringar från de särskilda stationerna, varför komminister Lundelius, vilken själv varit folkskollärare, haft i uppdrag att hålla sammanträden med skolrotarna. På grundval härav föreslogs fasta skolor på följande platser: Vasselhyttan, Ingelshyttan, Guldsmedshyttan, Fanthyttan, Mårdshyttan, Gusselby, Aspa, Björkhyttan, Torphyttan, Högstaboda, Vedevåg, Västra Bohr, Yxe, Rya, Kallernäs och Öskebohyttan. Ambulatoriska skolor på 2 stationer skulle då behöva hållas endast inom 4 skolrotar.

De stationer vilka åtog sig hålla fast skola skulle själv få tillsätta lärare (dock prövade av skolstyrelsen) utom de två rotar, vilka erhålla församlingens bägge examinerade lärare. Inom några rotar uppstod tan-